

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan Günümüze D.P.T.

Prof. Dr. Semih Başkan*

Giriş:

Türkiye'de kısa, orta ve uzun vadeli kalkınma planları yaparak sosyal, ekonomik ve kültürel bakımlardan dengeli bir şekilde ileri teknoloji ve yöntemlerle ülkemizin kalkınmasını sağlamak amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde 91 Sayılı Kanun'la Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur(1). Bu yıl bu saygın Devlet kuruluşunun 60'ıncı kuruluş yıldönümünü kutlamaktayız. Hazırlanan planlar, makro, bölgesel, sektörel, mikro bazlarda yapılmakta idi. Kalkınma Planları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmekte idiler. Planlarda amaçlar, hedefler, bunların paralellerinde alınacak tedbirler, mevzuat değişiklikleri ve yatırımlar öngörülmekte idi. Bunlarla ilgili yıllık programlar yayınlanmakta idi. Politikaların belirlenmesi amacıyla Kalkınma Planları hazırlanırken D.P.T. bünyesinde 100 ü aşkın Özel İhtisas Komisyonları kurulmakta idi. Bu komisyonlarda tüm sektörlerde kendi alanlarında deneyim kazanmış uzmanlar görev almakta ve D.P.T.'nin kendi uzmanları da buralarda birlikte çalışmakta idiler.

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmada 1990-2005 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı'nda altıncı, yedinci ve sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planları'nda Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonluğu Başkanlığı yaptığım dönemlerde hazırladığımız raporlarda belirlediğimiz hedefler ile Devlet Planlama Teşkilatı'nın 60.kuruluş yılında günümüz Türkiye'sinin sağlık verilerini kıyaslamayı amaçladım.D.P.T.,1960-2011 yılları arasında faaliyet gösteren ve devletin ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflerinin belirlenmesinde hükümetlere danışmanlık yapan bir önemli devlet kuruluşu idi. Bu alanda sayısız bürokrat, siyasetçi ve devlet adamı bu kuruluşta görev aldılar ve daha sonraları da ülkemizde önemli görevler üstlendiler. Bende adeta bir okul gibi çalışan bu saygın devlet kurumunda pek çok saygın meslektaşım ile birlikte 1990-2001 yılları arasında görev yaptım ve eğitim almanın gururunu yaşadım.

Bulgular ve Tartışma:

1.Sağlık İnsan Gücü Analizi:

Altıncı Beş Kalkınma Planı'nda, bir hekime düşen nüfus 1213,bir hemşire veya ebe başına düşen nüfus 859 idi. Belirlenecek hedefler olarak: Tıp ve sağlık eğitimi müfredat programlarında ve hekim istihdam politikalarında pratisyen hekimliği özendirici düzenlemeler yapılacak, uzman açığı bulunan tıp dallarında uzmanlaşmalar teşvik edilecek, aile ve halk sağlığı İhtisas programları geliştirilerek devam ettirilecek, halk sağlığı okullarının kurulması çalışmaları başlatılacaktır, Kamuya ait hastaneler Tıp Fakültesi öğrencilerinin yetiştirilmelerine açık tutulacaktır ifadeleri yer alıyordu (2).

* İstanbul Okan Üniversitesi Rektör Danışmanı.

Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ise etkili bir sevk zincirinin kurulamaması, hizmet talebinin yanlış yerlere yönelmesine, hasta dolaşımının artmasına, özellikle kent merkezlerindeki büyük hastanelerde aşırı yığılmalara, sağlık insan gücünün büyük merkezlerde toplanmasına ve birim maliyetlerinin gereksiz yere artışına neden olduğu vurgulanmıştır (3,4)Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca 10 Mart 2020 tarihinde T.B.M.M.' de bir soru önergesine verdiği cevapta bugün ülkemizdeki doktor sayısının 164.594 olduğunu açıklamıştır. Bu doktorlardan 101.000'inin özel sektörde çalıştığını, Türkiye'de doktor başına düşen kişi sayısının 498.2 olduğunu buna karşın O.E.C.D. Ülkelerine bu sayının 341.3 olduğunu ifade etmiştir. Yapılan projeksiyonlarda sevk zincirinde 1.basamak için 150.000 doktora gereksinim olduğu, hekime yıllık başvuru sayısının 9,bir aile hekiminin bakmakla yükümlü olduğu nüfusun 4.000 olduğu ve 15 dakikada bir muayene etme koşulu ortada olduğunda büyük sorunlar yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu gerçekler ışığında Aile hekimi zorunluluk olarak muayene süresini kısaltmakta, buna rağmen Hekime ve Sağlık Çalışanlarına karşı Şiddet Yasası çıkmış olmasına rağmen özellikle şiddet birinci basamakta aynı hızı ile devam etmektedir.

Sağlık Bakanı Dr. Koca açıklamasında 1 Ocak 2020 tarihi itibarı ile toplam 32.859 dış hekiminin görev yaptığını ve bir dış hekime düşen kişi sayısının 2.496 olduğunu, O.E.C.D. Ülkelerinde ise bu sayının 1.685 olduğunu ifade etmiştir. Aynı açıklamada ülkemizde halen 34.221 eczacının görev yaptığını, bir eczacıya düşen kişi sayısının 2.396 olduğunu, O.E.C.D. Ülkelerinde ise bu sayının 1.000 olduğunu açıklamıştır. 2019 Sağlık İstatistikleri Yıllığı'na göre 100.000 kişiye düşen hemşire-ebe sayısı ise 306olarak bildirilmektedir(5).

2. Sağlıkta Sevk Zinciri:

Kişi başına hekim müracaatları değerlendirildiğinde 2019 Sağlık İstatistikleri Yıllığı'ndaki verilere göre birinci basamakta hekime başvuruların 288.101.866 olduğu ve bu sayının toplam müracaatların %35.44 ünü oluşturduğu, ikinci ve üçüncü basamaktaki müracaatların sayısının 524.801.756 olduğu ve toplam müracaat edenler arasındaki bu oranın %65.56 olduğu bildirilmektedir. Aynı yılda pratisyen veya Aile Hekimi sayısı 28.768 olarak bildirilmektedir. Bu sayı toplam hekimlerin içinde %29.12 sini oluşturmaktadır. Bu sayılar ve oran değerlendirildiğinde aradan geçen bunca yıla rağmen sağlık sevk zincirinin tam olarak kurulamadığını ve vatandaşların bu nedenle Aile Hekimliği ve diğer sağlık kuruluşları yerine ikinci basamak olan hastaneleri tercih ettiklerini göstermektedir(6).

3.Doğumda Yaşam Beklentisi:

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında doğuşta beklenen yaşam süresinin 66 yıla çıkarılması hedeflenmişti. Bebek ölüm oranının binde 50.0'nin altına inmesi amaçlanmıştı(7). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Doğumda beklenen yaşam süresi 66 yıldan 66.7 yıla yükselmişti. Aynı dönemde 0-1 yaş arası bebek ölüm hızı binde 62.2den binde 46.8 'e gerilediği bildirilmektedir(8).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda: 1995 yılında binde 43.1 olan bebek ölüm hızı 2000 yılında binde 35.3 e düştüğü bildirilmektedir. Aynı dönemde doğuşta beklenen yaşam süresi 68 yıldan 69.1'e çıktığı görülmektedir(9). TÜİK verilerine göre doğumda beklenen yaşam

süresi 2017-2019 döneminde ortalama 78.6,erkeklerde 75.9,kadınlarda 81.3 olarak bildirilmiştir(10).

4.Tıp Fakülteleri Sayılarındaki Artışlar:

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda: "Tıp ve sağlık eğitimi müfredat programlarında ve hekim istihdam politikalarında pratisyen hekimliği özendiricisi düzenlemeler yapılacak, uzman açığı bulunan tıp dallarında uzmanlaşmalar teşvik edilecek, aile ve halk sağlığı İhtisas programları geliştirilerek devam ettirilecek, halk sağlığı okullarının kurulması çalışmaları başlatılacaktır" şeklinde hedefler belirlenmişti(11).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda :”Bu dönemde sağlık insan gücünün ve altyapısının yurt düzeyine dengesiz dağılımı, kuruluşlar ve hizmet basamakları arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliği devam etmektedir. Geçmiş Beş Yıllık Kalkınma Planlarında tüm fakülte ve yüksekokullarda asgari standartların sağlanması öngörülmesine rağmen ancak uygulanamamıştır. Sayılarının hızla artması çok yönlü sakıncalar getirmesinin yanında eğitimde nitelik farklılığını da yaratmıştır. Bu nedenle Sekizinci Beş Yıllık Plan Döneminde standardizasyon sağlanmalıdır “görüşü benimseniyordu(12).1994-1995 öğretim yılında 25 olan tıp fakültelerinin sayısı 1998-1999 öğretim yılında 46’ya yükselirken, aynı dönemde yeni kayıt olan öğrenci sayısı 5.087’den 4.514’e düşmüştür. Bu durum gelişmiş tıp fakültelerinin öğrenci kontenjanlarının azaltılmasından kaynaklanmıştır. Yeni Tıp Fakülteleri kurmak yerine mevcut tıp fakültelerinin eğitim, araştırma, insan gücü ve alt yapı bakımlarından güçlendirilerek yeni kayıt olan öğrencilerin kontenjanlarında azalmanın önlenmesi ve etkili bir insan gücü planlanmasının yapılması ihtiyacı önemini korumaktadır “şeklinde bir görüş bildirilmekte idi. Eğitim ve sağlık personeli sayı ve nitelik olarak geliştirilecek ve dengeli dağılımı sağlanacak vurgusu yapılıyordu.

YÖK-Atlas’a göre bugün ülkemizde 73 devlet ve 30 vakıf üniversitesi tıp fakültesi olmak üzere toplam 103 tıp fakültesi bulunmaktadır(13).Bu tıp fakültelerin içinde 12 devlet.14 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 26 tıp fakültesinde Türkçe eğitime ilaveten İngilizce Tıp Bölümü bulunmaktadır.1998-1999 Eğitim-Öğretim yılında 46 olan tıp fakültesi sayısı bugün 103’e ulaşmış bulunmaktadır. Yine aynı şekilde Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 4.514 olan öğrenci kontenjanı sayısı bugün 15.398’e ulaşmış durumdadır.

Avrupa Birliği ülkeleri içinde en fazla tıp fakültesi olan ülkelerin nüfus yoğunluklarınızda dikkate alındığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Ülke	Nüfus	Tıp Fakültesi Sayısı
Türkiye	83.154.000	103
Almanya	82.521.653	40
Fransa	66.989.083	34
İtalya	60.589.445	57
İngiltere	57.086.075	34

Tabloda da görüleceği üzere ülkemizde Beş Yıllık Kalkınma Planlarının hedefleri ve önerileri dikkate alınmadan, gerekli alt yapı ve öğretim elemanı gereksinimleri dikkate alınmadan her yere tıp fakültesi açılmıştır. Buda gereksiz kaynak ve eleman israfına neden olmuştur.

5.İlaç, aşı, serum ve kan ürünlerinin üretimi:

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda belirlenecek politikalar içinde: Gıda kontrol hizmetleri, ilaç, aşı, serum ve kan ürünlerinin üretimi, kaleme kontrolü, muhafazası, dağıtım ve kullanımını etkinleştirecek düzenlemeler yapılması hedefleri yer almıştı(14). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise politika olarak Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi aşı, ilaç, gıda ve çevreye yönelik laboratuvarlar ve kontrol hizmetleri bakımından ulusal referans kurumu haline getirilmesi hedeflenmiştir(15).

Kalkınma Planlarında belirlenen politikalar içinde yer almasına rağmen 27 Mayıs 1928 yılında kurulan Ankara'daki Dr. Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün 2004 yılında aşı üretim merkezinin ve 2 Kasım 2011 tarihinde ise 663 sayılı K.H.K. İle Enstitü'nün kapatılması bu alana vurulan bir darbe olmuştur.

10 Mart 2019 tarihinde Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca Zonguldak'ta yaptığı toplantıda şunları söylüyordu: "Dışa bağımlılığımızın yoğun olduğu özellikle sağlık sektöründe ilaçta yüzde 54,malzemede yüzde 82,cihazda yüzde 84 ve aşıda yüzde 100'e yakın bağımlılığın olduğu bir Türkiye'den bahsediyoruz. Önümüzdeki dönemde en büyük sorumluluk olarak gördüğümüz yerleşme ve millileşmeyi 2023'e kadar en az yüzde 50 azaltan, aşıyı yüzde 100 yerlileştiren bir dönem olarak tamamlamayı düşünüyoruz". Bu açıklama adeta bir itiraf anlamı taşımakta ve tarih sayfalarına yazılmakta idi.

Diğer yandan A.B.D.'nin Türkiye Büyükelçisi Türkiye'nin yabancı ilaç şirketlerine olan borcunu 230 milyon Dolar'dan 2 Milyar 300 milyon Dolar'a çıktığını ve bu borcun 1 yıl içerisinde ödeneceği için Türkiye'den söz aldığını ifade ediyordu. Yerli sanayiye destekleyeceğini ifade eden iktidar sözcüleri kamudan alacakları 19 milyar Liraya ulaşan Medikal, Tıbbi cihaz ve Malzeme sektörüne alacaklarına mahsuben kendilerinden indirim talebinde bulunulduğu yetkililer tarafından ifade ediliyordu. Bir taraftan dışa bağımlılık, öte yandan yerli sanayiye getirilen bu tür zorlamalar bugün pek çok sektörde olduğu gibi sağlık sektöründe de özellikle pandemi döneminde ekonomik sıkıntıların en üst düzeyde olduğunun en gerçekçi kanıtıdır.

Bir dönem Çin'de Kolera salgını olduğunda Çin'e aşı yollayan Türkiye bugün Corona pandemisinde Çin'in geliştireceği aşıya gönüllü olmak için sıraya giriyordu.

Sonuç:

Sonuç olarak 30 Eylül 2020 tarihinde 60.cı kuruluş yıldönümünü kutlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu köklü kuruluşunun hep belleklerimizde yeri olduğunu hiç unutmamamız gerekir. Bende bu yüce kuruluşta görev yaptığım dönemlerde pek çok değerli insanı tanıdım ve dost edindim. Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonlarında birlikte görev yaptığım değerli mesai arkadaşlarım Dr. Muharrem Varlık, Günşen Tantekin, Savaş Yıldırım, Prof. Dr. Bilal Ak ve saymadığım diğer komisyon üyelerimize en içten gelen şükran duygularımı ifade etmeyi bir borç bilirim. Bu yüce kuruluş ve okul şeklen kapanmış olsa da bizler için hep yaşayacak ve daima canlı kalacaktır. Devlet Planlama Teşkilat'ımızın 60.cı kuruluş yıldönümü kutlu olsun.

Saygılarımla.

Kaynakça:

1. Dr.Muharrem Varlık Bilgi notu.9 Ekim 2020.
- 2.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Hedefler Bölümü.
- 3.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Durum Analizi Bölümü
- 4.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- 5.Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2019 Haber Bülteni. T.C. Sağlık Bakanlığı.2020.Tablo-14 Sayfa:7
- 6.Sağlık İstatistikleri Yılları 2019 Haber Bülteni. T.C. Sağlık Bakanlığı.2020.Tablo-11.Sayfa:5
- 7.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Amaç ve Hedefler Bölümü
- 8.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Durum Analizi Bölümü
- 9.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu -Durum-Analiz Bölümü.
- 10.T.Ü.İ.K. Hayat Tabloları(2017-2019).17.09.2020.
- 11.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Hedefler Bölümü.
- 12.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- 13.Y.Ö.K. ATLAS-2020 Tıp Fakülteleri Listesi.
- 14.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Politikalar Bölümü.
- 15.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu-Politikalar Bölümü.